

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาโปธาตุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอาโปธาตุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักปฏิบัติอาโปธาตุตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อาโปธาตุกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตและการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

งานวิจัยนี้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัย จึงนำเสนอผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากการศึกษาแนวคิดเรื่องอาโปธาตุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัย พบว่า

อาโปธาตุ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อาโปธาตุ หรือธาตุน้ำในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ธรรมชาติของเหลว องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต มีความหมายครอบคลุมถึงโลก โลกธาตุ ผืนน้ำ ธาตุน้ำ อณู สิ่งที่จับต้องได้ สัมผัสได้ ร่างกายมนุษย์และอวัยวะภายในมนุษย์ อาโปธาตุจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญหนึ่งใน ๔ ธาตุหลัก ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟและธาตุลม ธาตุน้ำมีลักษณะเหลว เบริบอบ ชื่นซาบ ไหลได้ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ลักษณะอาโป หรือประมัตถะอาโป ลักษณะไหลและเกาะกุมให้เป็นกลุ่มก้อนที่มีอยู่ในสัตว์ที่มีวิญญาณ และในสิ่งไม่มีวิญญาณทั่วไป

๒. สะสมภาระอาโป คือ สะสมภาระของน้ำ หรือสุดตนอาโป อันหมายถึงธาตุน้ำภายใน ส่วนประกอบที่มีอยู่ในสรรพร่างกายที่มีวิญญาณ ในธาตุวิภังค์ กล่าวว่ามีอยู่ ๑๒ รูป คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร และพาหิรอาโป ธาตุน้ำภายนอก อันหมายถึงธาตุน้ำที่มีอยู่ภายนอก เช่น น้ำในรากต้นไม้ ใบต้นไม้

๓. กสิณะอาโป หรืออาร์มณอาโป คือ น้ำที่เป็นนิมิตในการปฏิบัติกรรมฐาน

๔. ปกติอาโป หรือสัมมะติอาโป เช่น น้ำฝน น้ำค้าง น้ำบ่อ และน้ำในแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น คุณสมบัติของอาโปธาตุ มี ๕ ประการ ได้แก่ ปคฺชนลกฺขณา มีการเอิบอาบหรือการไหลเป็น

ลักษณะ อาพณณลกขณนา มีการเกาะกุมเป็นลักษณะ พุทธานารสา มีการทำให้เต็มหรืออัมชุ่มเป็นกิจ สงคหปจจุปฏฐานา มีการเชื่อมยึดให้ติดกันเป็นผล และอวเสสธาดุตตยปฏฐานา มีธาตุที่เหลือเป็นเหตุไถ่

การกำเนิด การดำรงอยู่และการเป็นไปของอาโปธาตุในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท มิได้แสดงไว้อย่างแน่นอนตายตัว แต่สามารถสรุปจากหลักคำสอนในพระสูตรต่างๆ เช่น อัครคัมภีร์สูตร กล่าวถึง การเกิดสิ่งมีชีวิตแล้วมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ น้ำและธาตุอื่นๆ คงเกิดขึ้นพร้อมกันเพื่อ ก่อให้เกิดความดำรงอยู่ได้ของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลาย น้ำจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งหรือสสารอย่างหนึ่ง ที่มีความจำเป็นมากต่อร่างกายและชีวิตทั้งภายในและภายนอก แต่น้ำก็ตกอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เป็น ทุกข์ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง นั่นคือ ย่อมมีวันแตกดับไปได้ตามหลักธรรมชาติ เช่น น้ำในร่างกายของ คน เมื่อคนผู้นั้นเสียชีวิต ธาตุทั้งหลายรวมทั้งน้ำ ก็แตกดับไปหมดสิ้น ส่วนภัยพิบัติและผลกระทบทาง อาโปธาตุ พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่าสาเหตุที่จักรวาลและโลกถูกทำลายมีอยู่ ๓ ประการ คือ ถูก ทำลายด้วยไฟ ด้วยน้ำและด้วยลม อันเป็นภัยพิบัติตามกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่งภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง คงทน เป็นทุกข์ แปรปรวนเปลี่ยนแปลง ทрудโทรม และไม่มีสภาวะที่แท้จริง แต่โดยความ จริงขั้นสมมติสัจจะ อาโปธาตุ ธาตุน้ำ เป็นธาตุที่สำคัญ ซึ่งเป็นตัวเชื่อมประสานธาตุต่างๆ ให้รวมตัว กันได้ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ทั้งปวงจะต้องมีธาตุ ๔ นี้เป็น องค์ประกอบหลัก จะขาดธาตุใดไม่ได้ ถ้าขาดธาตุหนึ่งแล้วร่างกายนี้ก็จะตั้งอยู่ไม่ได้แม้สิ่งต่างๆ ก็ เช่นกัน เช่น ต้นไม้ เป็นต้น

ธาตุน้ำเป็นธาตุที่สำคัญ ซึ่งเป็นตัวเชื่อมประสานธาตุต่างๆ ให้รวมตัวกันได้ ในทาง พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ทั้งปวงจะต้องมีธาตุ ๔ นี้เป็นองค์ประกอบ หลัก จะขาดธาตุใดไม่ได้ ถ้าขาดธาตุหนึ่งแล้วร่างกายนี้ก็จะตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งมีปฐวีธาตุเป็นธาตุมูลฐาน มี อาโปธาตุเป็นเครื่องเกาะกุมเอาไว้ และมีเตโชธาตุเป็นเครื่องทำความอบอุ่นไม่ทำให้ร่างกายนี้เน่าเสีย ไป และมีธาตุลมเป็นตัวพยุ่งเอาไว้และช่วยทำให้เกิดการเคลื่อนไหวไปมาได้ เพราะอาศัยธาตุทั้ง ๔ นี้ เป็นที่เกื้อหนุนของรูปอื่นๆ จึงทำให้เกิดขบวนการชีวิตขึ้นมา ธาตุ ๔ นี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มหาภูตรูป ในสิ่งไม่มีชีวิต ก็เช่นเดียวกันธาตุน้ำเป็นส่วนประกอบในการดำรงอยู่ของธาตุต่างๆ ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ มหาปฐพีนี้ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บน อากาศ” ในอัครคัมภีร์สูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึง กำเนิดของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตว่าไม่ได้ถือ กำเนิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว เกิดขึ้นเป็นกระบวนการพร้อมๆ กัน เริ่มตั้งแต่ก่อกำเนิดสิ่งไม่มีชีวิตและ สิ่งมีชีวิตคือ น้ำที่รองแผ่นดิน น้ำกำเนิดขึ้นเพื่อเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิต พัฒนาเรื่อยไปจนกลายเป็นที่ อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต เป็นบ่อเกิดของปัจจัย ๔ และเป็นแหล่งรวมทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของ มนุษย์ นอกจากนี้ น้ำยังเป็นสถานที่และอุปกรณ์ ที่สำคัญในการศึกษาธรรมเพื่อการบรรลุถึงเป้าหมาย สูงสุดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ นิพพาน

น้ำเป็นปัจจัยหลักของมนุษย์ในโลกนี้ หากพิจารณาองค์ประกอบทางร่างกาย “ธาตุ-ชั้น” ธาตุน้ำเลือด เสลด มัน ไข ล้วนเป็นธาตุที่นำไปสู่การปรับความสมดุลอุณหภูมิในร่างกายมนุษย์ในโลกทางกายภาพ แผ่นดิน ๑ ส่วน น้ำ ๓ ส่วน เป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน นอกจากนี้น้ำยังเป็นปัจจัยการยังชีพในทุกแขนงน้ำถูกเก็บไว้ในเงื่อน เพื่อการผลิตไฟฟ้า เพื่อการเกษตร ทำประปา เพื่อ ใช้สาธารณสุขโรค นับตั้งแต่ดื่ม กินใช้ หุงต้ม ชำระล้างสิ่งสกปรก สภาพเหล่านี้สะท้อนความจริงได้เหมือนกันว่า น้ำกับชีวิตไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ น้ำมีคุณค่า และน้ำเป็นลักษณะที่ชุ่มเย็น เอิบอาบ และก่อให้เกิดพลังต่อการใช้ น้ำ เราจึงได้ยินคำว่า น้ำใจ (เมตตา) น้ำคำ (ปิยวาจา) น้ำอดน้ำทน (ขันติ) น้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกัน (สมานฉันท์-สามัคคี) น้ำพุกน้ำแรง (วิริยะ-ความเพียร) ซึ่งเมื่อให้ความหมายง่าย ๆ คือคนไทยให้ความสำคัญกับน้ำ ต่อชีวิตทั้งในเชิงกายภาพร่างกายและในเชิงจิตใจการยอมรับเพื่อการอยู่ร่วม กันในสังคม

น้ำเป็นยารักษาโรค ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึง น้ำมูตรเน่า อันหมายถึง น้ำปัสสาวะ ก็คือน้ำมูตรนั่นเอง การนำน้ำมูตรเน่ามาทำเป็นยาจะทำโดยวิธีการดองด้วยตัวยาอื่นๆ เช่น สมอ เป็นต้น จึงมักจะเรียกว่า "ยาตองน้ำมูตรเน่า" ซึ่งมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่างๆได้หลายชนิด น้ำมูตรเน่าเป็นยารักษาโรคหลักของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล เป็นหนึ่งใน "นิสสัย ๔" ที่พระภิกษุจะต้องใช้เป็นประจำ ซึ่งพระอุปัชฌาย์จะบอกในวันบวชว่า "ให้อยู่โคนไม้เป็นวัตร บิณฑบาตเป็นวัตร ถือบ้างสุกุลเป็นวัตร และฉันน้ำมูตรเน่าเป็นยา" พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า "บรรพชาอาศัยมูตรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต" และพระองค์ยังตรัสว่า น้ำมูตรเน่านั้นเป็นของหาง่าย และไม่มีโทษ นอกจากนี้ยังทรงตรัสเรื่อง เกสข ๕ หมายถึง ยารักษาโรค ๕ ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และ น้ำอ้อย โดยในเบื้องต้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันเพื่อรักษาโรคไข้ เหลืองหรือดีซ่าน กลุ่มยาที่ทำจากรากไม้, น้ำผาดของต้นไม้ ใบไม้และต้นไม้, ผลไม้ และ ยางไม้ เป็นต้น

น้ำเป็นนิมิตที่เกิดขึ้นในอารมณ์สำหรับการบำเพ็ญอาโปกสิณ ใช้เพ่งน้ำ แล้วบริกรรมว่า อาโป อาโป หรือ น้ำ น้ำ เป็นภาพของน้ำติดแน่นอยู่ในใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้น้ำเป็นเครื่องเปรียบในการสอนได้ โดยเปรียบเทียบให้เสมอเหมือนกับน้ำ การปรับความสมดุลของจิตให้เหมือนน้ำเป็นสิ่งสำคัญ น้ำมีลักษณะของการไหลลงสู่ที่ต่ำ มีลักษณะชุ่มเย็น เข้าปรับตัวได้ดี ดังนั้นการนำลักษณะของน้ำมาปรับให้เกิดความสมดุลทางความคิด ก็จะมีผลต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับน้ำได้

ดังนั้นพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าน้ำเป็นแหล่งกำเนิดชีวิตของสัตว์และพืช คนเรามีชีวิตอยู่โดยขาดน้ำไม่ได้ และน้ำยังมีความจำเป็นทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ พระพุทธศาสนาเถรวาทยังให้ความสำคัญกับน้ำในสิ่งมีชีวิต

และน้ำในสิ่งไม่มีชีวิต ครอบคลุมถึงการเกิดของชีวิต โลก จักรวาล และนิพพาน และเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของอาโปธาตุอย่างชัดเจน

๕.๑.๒ จากการศึกษาหลักปฏิบัติเกี่ยวกับอาโปธาตุตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า

หลักปฏิบัติอาโปธาตุตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทประกอบด้วยหลักปฏิบัติอาโปธาตุตามแนวพระวินัย (สิกขาบท) อันเป็นพระพุทธบัญญัติ ข้อห้ามสำหรับบรรพชิต เช่น ห้ามถ่ายปัสสาวะ อุจจาระลงในน้ำ เป็นต้น รูปใดผืนทำ รูปนั้นต้องอาบัติ (โทษ) ส่วนหลักปฏิบัติอาโปธาตุตามแนวสมถกรรมฐาน อันเป็นหลักปฏิบัติอสุกรรมฐานก็เพื่อฝึกฝน อบรม พัฒนาจิตใจให้สงบระงับ เกิดสมาธิและเกิดสติปัญญาจนสามารถข่มและทำลายกิเลสได้ในที่สุด นั่นก็คือ การดับกองทุกข์ได้สิ้นเชิง โดยหลักปฏิบัติกิจเบื้องต้น ได้แก่ ชำระศีลให้บริสุทธิ์ ตัดปิลิโพธ ความกังวล ๑๐ ประการ เข้าหากัลยาณมิตรผู้แนะนำ รับหรืออธิฐานกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน อาโปธาตุมีปรากฏในอามรณกรรมฐาน ๔๐ อย่าง ได้แก่ หมวดจตุรวฐาน (ธาตุ ๔) กายคตาสติ หมวดธาตุอนุสสติ ๑๐ (กายคตาสติ) หมวดกสิณ ๑๐ (อาโปกสิณ) ในส่วนวิปัสสนากรรมฐาน ก็ปรากฏในส่วนของกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน หมวดปฏิกุณมณสิการและธาตุมนสิการ โดยการเพ่งพิจารณาว่าทุกสิ่งอย่างเป็นเพียงธาตุ ๔ มิใช่ของเรา ของเขา ด้วยการบริกรรมว่า อาโปๆ หรือ น้ำๆ จนจิตสงบนิ่ง (ได้ฌาน) เกิดสมาธิ (สมถกรรมฐาน) และพยายามยกขึ้นสู่วิปัสสนากรรมฐานเพื่อบรรลุผล คือ มรรค ผล และนิพพานเป็นที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติจำต้องปฏิบัติด้วยความตั้งใจและพากเพียร ซึ่งมีหลักธรรมอื่นๆ คอยสนับสนุน กล่าวคือ จำต้องปฏิบัติธรรมข้ออื่นๆ ด้วย เพื่อช่วยให้การปฏิบัติอาโปธาตุได้ผลดียิ่งขึ้น เช่น สัมมปธาน ๔ ศรัทธา สติ ความเพียรสมาธิ ปัญญา และโพชฌงค์ ๗ ประการ ได้แก่ สติ ธรรมวิจย วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา

สิ่งต่างๆ ทั้งหลาย ทั้งที่มีอยู่ในโลกและนอกโลก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม ล้วนเกิดจากการที่ธาตุ ๔ มารวมตัวกันด้วยสัดส่วนที่แตกต่างกันไป จึงเกิดเป็นสิ่งที่ต่างๆ มากมายหลากหลายชนิด และมีอายุจำกัด เนื่องจากคงสภาพได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อถึงคราวธาตุต่างๆ เหล่านี้ ก็ต้องแตกแยกกระจัดกระจายออกจากกัน ไม่สามารถคงทนถาวรอยู่ได้ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดๆ เลย ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีคุณสมบัติหรือลักษณะใดๆ ก็ตาม เพราะแม้ว่าเราจะมีสิ่งที่ชื่นชมพอกพอใจเพียงใด แต่เราก็ไม่สามารถที่จะรักษาและครอบครองสิ่งนั้นได้ตลอดไป เมื่อถึงเวลาสิ่งเหล่านั้นก็เสื่อมสลายแปรสภาพกลับกลายเป็นธาตุ ๔ ซึ่งเป็นส่วนประกอบดั้งเดิมของสิ่งของทั้งหลายทั้งปวง การยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงตั้งแต่นำมาซึ่งความทุกข์ ความเศร้าโศกเสียใจ และเป็นเหตุแห่งความขัดแย้ง เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เบียดเบียนกันและกัน และไม่สามารถหลุดพ้นจากวงเวียนแห่งทุกข์ได้

การเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน จึงไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น เพราะแม้แต่ตัวเราเองก็ไม่ได้ยู่คำฟ้า ไม่ว่าจะมีใหญ่หรือร้ายวสภานใด สักวันหนึ่งทุกคนก็ต้องตาย ต้องจากโลกนี้ไปโดยที่ไม่มีใครนำสิ่งใดติดตัวไปได้เลย เมื่อทุกคนรู้อย่างนี้ ก็จะไม่เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ถูกเหยียดหยาม แ่งแย่งแข่งขันและทำร้ายกันและกัน แต่จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เข้าอกเข้าใจกัน เพราะต่างก็รู้ว่าแต่ละคนก็มีทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น และที่สำคัญที่สุด จะทำให้เราเห็นว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ トラบใดที่เราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เราก็ยังต้องเผชิญหน้ากับทุกข์อย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นเมื่อทราบวาลโลกนี้มีแต่ทุกข์ ไม่มีสิ่งใดมั่นคงที่เรากจะยึดมั่นถือมั่นได้เลย เรากก็ควรปล่อยวางทุกสิ่ง และควรวหาทางที่จะทำให้อไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ด้วยการส่งสมบุญกุศลให้มากจนกระทั่ง เกิดความบริสุทธิ์บริบูรณ์หมดกิเลสไม่ต้องกลับมาเกิดอีกในที่สุด สังคมไทย ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ความกตัญญูรู้คุณและกตเวทิตอบแทนคุณ ถือวามีความสำคัญมากต่อการใช้ชีวิต ในการอยู่ร่วมกัน น้ำ จึงถือวว่าเป็นผู้ให้กำเนิดที่เป็นส่วนสำคัญที่วิถีทางศาสนาให้ความสำคัญ แสดงความเคารพ และแสดงความกตัญญู ถ้าเรามองวาน้ำสำคัญ ก็ต้องมีวิธีการจัดการน้ำอย่างรู้คุณค่า กล่าวคือ (ก) จัดการทางน้ำให้ไหลสะดวก เรียกวว่าไม่ขัดขวาง จัดการคลองเพราะเห็นความสำคัญหรือคุณค่าของน้ำ (ข) ไม่ทำลายทรัพยากรต้นไม้ ป่าต้นน้ำที่จะเป็นตัวจับน้ำ ไม่ให้น้ำที่มีตัวกัน ให้ไหลลงช้าๆ เพราะมีกำแพงแนวซบธรรมชาติ อันเป็นเหตุของน้ำท่วมได้อย่างหนึ่ง (ค) ไม่ทำลายคุณค่าของน้ำให้เป็นความเสียหาย เช่น การปล่อยของเสีย ทิ้งขยะให้กลายเป็นมลพิษ ซึ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นวว่าได้ประการหนึ่งก็คือเพราะเราไม่ได้รักษาแหล่ง น้ำให้เป็นพื้นที่ที่สะอาด ทำให้แหล่งน้ำกลายเป็นสมบัติของทุกคน จึงจะถือวากตัญญูรู้คุณในการช่วยกันรักษา เมื่อเกิดน้ำท่วมจึงเห็นได้ว่าแหล่งน้ำถูกทำลาย ให้เกิดการเน่าเสีย ไม่ได้รับการดูแลจากผู้ใช น้ำนั้นจึงให้โทษเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็นเพราะการหมักหมมอย่างยาวนาน

ธรรมชาติ ของน้ำย่อมไหลลงสู่ที่ต่ำ ก็แปลวว่าเป็นธรรมชาติของน้ำที่ต้องไหลจากเบื้องบนลงสู่ที่ต่ำ และในที่ต่ำต้องไม่ถูกขวางให้ได้รับความไม่สะดวก แปลวที่ผ่านมาดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ตรัสวว่า เราไปสร้างขวางทางน้ำ จะดีความได้หรือไม่วว่า เราเข้าไปฝืนหรือแซกแทรกธรรมชาติ ทำให้เราไม่เข้าใจธรรมชาติของน้ำ พุทธศาสนามี แปลงาย ๆ คือมีธรรมชาติของการเกิดขึ้นถึงมนุษย์แทรกแซง หรือไม่ก็ตามสิ่งเหล่านี้ก็จะยังเกิดขึ้นไม่เปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนั้น (อตุณิยาม) สภาพดินฟ้าอากาศ น้ำ ลม ไฟ มีสภาพของการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงอย่างไมเป็นที่สิ้นสุด (ธรรมนิยาม) ที่แปลวว่ามีสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติไมมีอำนาจบังคับบัญชาได้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลและผู้มีส่วนต่อการบริหารจัดการน้ำ พยายามอย่างยั้งยวด จะเปลี่ยนทางน้ำ ฝั้นทางน้ำ แต่น้ำมีสภาพไหลลงที่ต่ำมีเงื่อนไขที่ยากต่อการที่จะบังคับบัญชาได้ จึง แปลได้ว่ามนุษย์ควรเรียนรู้ธรรมชาติ และบริหารจัดการธรรมชาติอย่างเหมาะสม มิใช่เข้าไปบังคับ บัญชาอยู่เหนือ เช่นที่ผ่านมา ดูในภาพรวมเหมือนกระทำได้แต่จริง ๆ แล้วหาเป็นเช่นนั้นไม ในขณะทีหลายพื้นที่น้ำยังท่วมอยู่ การอยู่กับน้ำ ตามสภาพที่เกิดขึ้น

จริง ป็นน้ำเยอะกว่าปกติ และในความเยอะ ได้กลายเป็น “ท่วม” จนเป็นปัญหา “ทับ” ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไปตามๆ กัน นี่แหละเรียกว่าวิกฤติน้ำท่วมของแท้ ซึ่งสะท้อนความจริงว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่กับน้ำมานับแต่การตั้งประเทศ แต่การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบไม่ชัดเจน หรือยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหาทับถมขึ้นมาเป็นทวีคูณ ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพน้ำ (ที่ยัง) ท่วม จึงเกิดคำถามต่อไปว่า พุทธศาสนามีมุมมองอย่างไรต่อปัญหาน้ำท่วม และสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ปรากฏการณ์น้ำท่วมนี้มีหลัก ทันท่วงที และไม่ทำให้จิตตก ใจแพบในสถานการณ์ “วิกฤติ” ที่เกิดขึ้น ประหนึ่งรู้หลักของน้ำ เพื่อทำใจให้มีน้ำที่ชุ่มชื้น “ฟู” เพื่อการก้าวข้ามต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักในแบบชาวพุทธต่อไป

๕.๑.๓ จากการศึกษาวิเคราะห์ห่อโปธาตุกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตและการประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยพบว่า

การวิเคราะห์ห่อโปธาตุกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตและการประยุกต์หลักคำสอนเกี่ยวกับ “ธาตุน้ำ” ให้เกิดประโยชน์ในสังคมไทยปัจจุบัน ธาตุน้ำถือเป็นธาตุที่สำคัญธาตุหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวเชื่อมประสานธาตุต่างๆ ให้รวมตัวกันได้ เป็นส่วนประกอบสำคัญและจำเป็นของเซลล์ทุกชนิด ในเซลล์มนุษย์มีน้ำประมาณ ๒ ใน ๓ ของน้ำหนักร่างกาย เป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต หากพิจารณาองค์ประกอบทางร่างกาย “ธาตุ-ชั้น” ธาตุน้ำที่อยู่ภายในร่างกาย คือ ส่วนต่างๆ ภายในร่างกายที่มีลักษณะเอิบอาบ ชุ่มซาบ ไหลได้ ไต่แก่ ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา เปรสมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร และสิ่งอื่นๆ ที่มีลักษณะเอิบอาบ ชุ่มซาบไป ล้วนเป็นธาตุที่นำไปสู่การปรับความสมดุลอุณหภูมิในร่างกายมนุษย์ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ทั้งปวงจะต้องมีธาตุ ๔ นี้เป็นองค์ประกอบหลัก จะขาดธาตุใดธาตุหนึ่งไม่ได้ และปรากฏชัดในสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลาย เช่นมนุษย์และสัตว์จะปรากฏเป็นรูปเป็นร่างได้ต้องอาศัยธาตุทั้ง ๔ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้น ชีวิตของมนุษย์ทุกคนประกอบด้วยธาตุ ๔ ชั้น ๕ เท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจากธาตุ ๔ ชั้น ๕ ที่จะเข้ามาควบคุมให้กระบวนการแห่งธาตุ ๔ ชั้น ๕ นี้ดำเนินไป ในการพิจารณาเรื่องชีวิต เมื่อยกธาตุ ๔ ชั้น ๕ นี้ขึ้นเป็นที่ตั้งแล้ว ก็จะทำให้มนุษย์เข้าใจในกระบวนการแห่งชีวิตได้ดียิ่งขึ้น ว่าธาตุ ๔ ชั้น ๕ นั้นพร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงทุกขณะตามวิถีทางแห่งธรรมชาติ โดยไม่มีส่วนใดที่คงทนอยู่กับที่และไม่เสื่อมสลายแตกดับ ธาตุน้ำมีบทบาทหน้าที่ในการดำรงธาตุทั้งหลายให้เชื่อม สัมพันธ์ เกาะกุมรวมตัวกันและทำหน้าที่ขนอาหาร ควบคุมอุณหภูมิในร่างกายและระบบหายใจ หล่อเลี้ยงข้อต่อต่างๆ เป็นต้น ส่วนบทบาทภายนอกก็มีมากมาย เช่น เป็นส่วนประกอบการรักษาโรค หล่อเลี้ยงชีวิตสัตว์ทุกชนิด พืชทั้งบนบกและในน้ำ รวมทั้งบทบาทในการประกอบกิจการในสังคม เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม แหล่งผลิตพลังงาน เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสอนธรรม เช่น คำสอนเรื่องน้ำเปรียบกับความชั่วที่จำต้องละเว้น ทำลายให้หมดสิ้น (โอะมะ หัวงน้ำ) คำสอนเรื่องน้ำเปรียบกับสิ่งที่น่ากลัว พึงหลีกเลี่ยงเสียให้ไกล เช่น อสรพิษที่มีฤทธิ์แรงกล้าทั้ง ๔ จำพวก คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คำสอนเรื่องภัยทางน้ำที่มีต่อสถาบันศาสนา (พระภิกษุสงฆ์) ส่วนอาโปธาตุกับการบรรลุธรรมนั้น หมายเอาการพิจารณาร่างกายและสรรพสิ่งว่าเป็นส่วนประกอบของธาตุ ๔ จนเกิดปัญญาจนกระทั่งสามารถถ่ายทอดกิเลสตัณหาทั้งมวลลงได้หมดสิ้น และในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน มนุษย์จำต้องมีระบบการคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการ ๔ ประการ คือ ๑) อุปายมนสิการ การพิจารณาโดยอุปาย ได้แก่ การพิจารณาด้วยปัญญาอย่างถูกวิธีการจนสามารถทำให้ยังรู้ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย เช่นว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นกิเลสที่สามารถทำให้เกิดกรรมชั่วต่างๆ ได้ จึงเป็นสิ่งที่ควรละเว้น เป็นต้น ๒) ปถมนสิการ การพิจารณาด้วยปัญญาอย่างถูกทาง ถูกวิธีการ เช่น การกำจัดความโลภ ก็คือ การไม่โลภด้วยการเสียสละให้ทาน เป็นต้น ๓) การณมนสิการ การพิจารณาด้วยปัญญาอย่างมีตามเหตุผล เช่นว่า ความโลภมีแต่จะสร้างความทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ฉะนั้น ควรดำเนินชีวิตด้วยความพอดีดีกว่า เป็นต้น ๔) อุปปาทมนสิการ การพิจารณาด้วยปัญญาให้รู้จริง เช่น พิจารณาได้ว่า มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นที่รวมของธาตุ ๔ ชั้น ๕ เท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นของตนหรือของใครอย่างแท้จริง สามารถแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา และเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทั้งปวงภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยงแท้มั่นคง เป็นทุกข์ และไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แน่นอน แล้วจึงแสวงหาหนทางแก้ปัญหา วิธีแห่งความดับทุกข์ได้สิ้นเชิง ยังรู้สภาวะของสังขาร รู้เท่าทันความจริงทะลุตลอดไปว่า ชีวิตนี้เป็นสังขาร อาศัยองค์ประกอบทั้งหลายมาประชุมกันขึ้น เกิดจากปัจจัยต่างๆ ประชุมเป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป การเกิดและการตายเป็นธรรมดาของชีวิตนั้น

อนึ่ง สมามีความสำคัญต่อการทำงานทุกชนิดและเป็นที่อยู่อันสงบสุขของใจไม่มีที่ใดจะให้ความสงบสุขแก่ดวงใจอันไม่มีโทษเท่ากับสมาธิคนทำงานถ้าทำด้วยใจที่เป็นสมาธิก็เหนื่อยน้อย และได้ผลมากมีความเพลิดเพลินและความสุขในงานเป็นอย่างดี ตรงกันข้ามกับความฟุ้งซ่าน ซึ่งทำให้เหนื่อยหน่ายได้งานน้อย สมาธิเป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จทุกอย่าง แต่คนส่วนมากพอได้ยินคำว่าสมาธิ ใจนึกไปถึงฉันท วิปัสสนาชั้นสูง ซึ่งเห็นว่าสูงเกินไปสำหรับตน ตนทำไม่ได้ ไม่มีเวลา ขัดกับงาน และเวลาประกอบอาชีพ ในความเป็นจริงแล้ว สมาธิต้องใช้ในการงานทุกอย่างไม่ว่างานสูงต่ำอย่างไร จะต่างก็แต่ว่า จะต้องใช้สมาธิสูงต่ำเพียงใด คนจะเขียนหนังสือ ถ้าใจไม่เป็นสมาธิ คอยแต่วอกแวกอยู่แล้วก็เขียนไม่ได้ ถ้าเขียนไปเพราะจำเป็นก็ผิดมาก อย่าว่าแต่เขียนหน้าหนึ่งเลย แม้เขียนเพียงบรรทัดเดียวก็ให้สมบูรณ์ได้ยาก งานศิลปะ วิทยาศาสตร์ กรรมกร ครู เป็นต้นล้วนต้องใช้สมาธิในการทำงานทั้งนั้น ถ้าทุกอาชีพดังที่กล่าวมานี้ มีความตั้งมั่นแห่งจิตมีความมั่นคง เช่น เสาเรือนที่ปักลง

มันคงย่อมรับน้ำหนักได้ดีไม่โยกคลอน ฉันทิ ดวงจิตที่มั่นคงด้วยกำลังสมาธิ ก็ฉันทิ นั้น แม้มีอารมณ์ภายนอกมากระทบก็รักษาปกติภาพของดวงจิตไว้ได้ สมาธิจึงเป็นสิ่งที่รักษาดวงจิตอย่างมีคุณค่ามาก

อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เปรียบจิตให้เสมอเหมือนกับน้ำ คือการทำจิตให้เหมือนน้ำ ไม่ให้เกิดความชอบหรือความชังครอบงำจิตได้ เปรียบเหมือนคนทั้งหลาย ล้างของหรือทิ้งของที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้างลงในน้ำ น้ำจะอืดอืดระอาหรือรังเกียจด้วยของนั้นๆ ก็หาไม่ ฉันทิ การทำจิตให้เสมอด้วยน้ำฉันทิ นั้น เมื่อกระทบอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจแล้ว ความชอบและความชังจะไม่สามารถครอบงำจิตได้ ฉันทิ นั้น ที่สำคัญที่สุด จะทำให้เราเห็นว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ ตราบใดที่เราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เรายังต้องเผชิญหน้ากับทุกข้ออย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นเมื่อทราบว่าการนี้มีแต่ทุกข์ ไม่มีสิ่งใดมั่นคง ที่เราจะยึดมั่นถือมั่นได้ เราก็ควรปล่อยวางทุกสิ่ง และควรหาทางที่จะทำให้ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดด้วยการสั่งสมบุญกุศลให้มากจน กระทั่งเกิดความเป็นสิริบริบูรณ์หมดกิเลสไม่ต้องกลับมาเกิดอีกในที่สุด

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวคิดทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ยึดติดเอาวัตถุหรือสสารที่พิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เท่านั้นว่ามีอยู่จริง กล่าวคือ ตา หู จมูก ลิ้นและร่างกาย แต่พระพุทธศาสนาเถรวาทกลับมองอีกมุมหนึ่งว่ามนุษย์ไม่สามารถสร้างสิ่งเหล่านั้นได้ เพราะมันมีอยู่แล้วในธรรมชาติ แต่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็วัตถุและนามธรรมอันเป็นคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความดี ความชั่ว ความถูก ผิด ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็สมารถได้รับผลจากการสร้างสรรค์สิ่งเหล่านี้ได้โดยตรง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มวลมนุษย์ใช้สติปัญญาและเหตุผลในการแก้ไขปัญาในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ให้รู้จักพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุให้ถูกทางด้วยวิธีการที่เหมาะสม แล้วสิ่งที่ต้องการพบ ต้องการดับก็จะบรรลุผลตามที่ต้องการ ดังนั้น วิธีเข้าถึงความรู้เรื่องธาตุในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเน้นไปที่การรับรู้โดยเป็นการเรียนรู้ ไม่รับรู้แบบชอบชัง หรือแบบสนองบำเรออินทรีย์อย่างวิทยาศาสตร์พร้อมทั้งลงมือศึกษาปฏิบัติเพื่อข้ามพ้นความทุกข์ของชีวิตอันประกอบด้วยธาตุ ๔ นั้นเอง ฉะนั้น จำต้องมีการรณรงค์ ดังนี้

๑) ประชาสัมพันธ์ข่าวสารทางพระพุทธศาสนาตามสื่อต่างๆ แก่ประชาชนทั่วไปให้ทั่วถึงทั้งด้านคำสอน พิธีกรรมและการปฏิบัติ

๒) รัฐบาลจำต้องสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับอาโปธาตุตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อันประกอบด้วยเนื้อหาที่กว้างมาก จึงยังมีเนื้อหาขอบเขตที่สามารถทำการศึกษาวิจัยได้อีกหลายประเด็นด้วยกันโดยผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางเพื่อการทำวิจัยไว้ ดังนี้

- ๑.ศึกษาการประยุกต์ใช้ธาตุ ๔ ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน
- ๒.ศึกษาประยุกต์ใช้ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน
- ๓.ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องรูปขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๔.ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสัจจะ ๒ ประการในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๕.ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องน้ำในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน